

OBNOVA ISLAMSKE CIVILIZACIJE U NAŠOJ EPOHI¹

Džemaludin LATIĆ

UDK 28:008(091)

316.77:28-87

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v20i79.1729>

SAŽETAK: Autor se u uvodnom dijelu bavi pitanjem mogućnosti obnove islamske civilizacije u savremenoj epohi, prirodom te civilizacije i njezinom komparacijom sa ostalim “smrtnim” civilizacijama te odnosom Islama / Ummeta i vlasti kao gorućim pitanjem neuspjeha pojedinih dijelova Ummeta da sačuvaju pet globalnih carstava i, u najnovije vrijeme, nakon tzv. arapskog proljeća, svoje države te zašto politički pokreti inspirisani islamom najčešće završavaju u međusobnom krvoproliću. Poseban fokus stavlja se na eksplikaciju tzv. Lewisove doktrine i odgovoru Edwarda Saïda i drugih intelektualaca na tu opasnu doktrinu kojom se, teoretski i u praksi, nastoji zaustaviti obnova islamske civilizacije u recentnom dobu.

Ključne riječi: medeniyyet /civilizacija, kultura, država, crkva, tevhid, politički, kršćanski i duhovni cionizam, sefizam, sukob civilizacija, sestrinske civilizacije

...i to stablo plod svoj daje u
svako doba – uz pomoć Stvoritelja-
Uzdržavatelja njegovog...
(Kur'an, 14, 24)

Knjiga eseja koja je pred Vama pisana je rukom muslimana koji je proživio više od pola stoljeća na samom rubu nekadašnje Devle Alijje, u zapretanoj osmanskoislamskoj kulturi i civilizaciji, na zapadu Bosne, u srcu Evrope. Ona je plod teškog životnog iskustva čovjeka koji je rođen u pustoši koju su iza sebe ostavili njemački nacional-socijalizam i italijanski fašizam i na svojoj koži osjetio svirepost njihovog rivala: komunističkog totalitarizma, živeći u njegovom logoru u širem i užem smislu te riječi; zatim je proživio rat i genocid koga su, na samom

kraju 20. st., protiv njegova golorukog naroda i zemlje povele inačice istih tih, naci-fašističkih i komunističkih ideologija: srpskopравoslavno četništvo i hrvatskokatoličko ustaštvo – uz prešutno odobrenje najmoćnijih, demokratskih sila postmodernog Zapada, koje su Bošnjacima vezale ruke dok su ih četnici i ustaše klali i ubijali.

Svoje eseje dovršavam pokraj sultan-Fatihove džamije u Istanbulu u vrijeme kada nad mojom zemljom i dalje visi Damoklov mač njenog uništenja – isti onaj mač koji je, prije pet stoljeća i u intervalu od oko dvije stotine godina, visio nad muslimanima Endelusa – sve dok ih nije nestalo u progonima i na lomačama Inkvizicije koje su gorjele po čitavoj Evropi.

Moja razmišljanja prekidaju istanbulski ezani – “umilni kao jecaji galebova, a snažni kao rika arslana...” – dajući tim razmišljanjima novu svježinu i snagu. Obilazim turbe sultana

Fatiha – koji je davno, nakon što je islama nestalo na Pirinijeskom poluotoku, u 15. st., bio sebeb *fetha* (otvaranja) Bosne – u koju se ulila Riječ *tevhibida* – i svakodnevno postavljam sebi pitanje o mogućnosti *globalne* (pa, onda, i lokalne) obnove islamske civilizacije – o njezinom *fethu* u 21. st. (Začudo, uočio sam da o toj i takvoj obnovi islamske civilizacije gotovo na isti način razmišljaju muslimanski pisci iz naroda koji žive na obodima islamskog svijeta!)

U isto vrijeme obuzimaju me strah i nada.

Jer nije samo bošnjački muslimanski narod izložen silama destrukcije: muslimani (i kršćani) Palestine žive “na slamčicu” u Gazzi i na Zapadnoj obali – nemoćni, iscrpljeni osamdesetogodišnjom cionističkom okupacijom, okruženi u dvjema enklavama (endeluskim *taifama*, bosanskim kantonima!), pod gotovo svakodnevnim

¹ Iz knjige eseja *Islam je bolji* prof. dr. Džemaludina Latića.

snajperskom vatrom; muslimane Rohindža, za koje nismo bili ni čuli do prije dvije-tri godine i čije ime još ne znamo tačno ni izgovoriti, na samom istočnom kraju Svijeta Islama, gdje se susreću islam i budizam, okrvavljene, ponižene, satjerane u zbjegove, sa njihovih ognjišta protjeruje nadmoćna država Miyanmara; muslimane Istočnog Turkestana, na zapadu Kine, sljedbenici kineskog komunističkog kulta drže u logorima pod otvorenim nebom ispirući im mozak puštanjem komunističkih pjesama na megafone i nasilnom ateističkom agitacijom; muslimanska Čečenija, na rubu gdje se islam susreće sa ruskim pravoslavljem, nakon kratkotrajnog pokušaja da se iščupa ispod čizme "ruskog medvjeda", danas živi na patrljcima; Tatari, ta velika "djeca islama" u istoj hemisferi, i danas žive rastrkani, uzapćeni, nemoćni da se vrata na ognjišta s kojih su ih u prošlom stoljeću protjerali Lenjin i Staljin, većinom s izgubljenim sjećanjem na svoju islamsku prošlost; Afganistanci, narod udovica i siročadi, krvare već desetljećima usljed stranih invazija na njihovu bogatu zemlju i međusobnih tribalnih i sektaških sukoba; "arapsko proljeće", potaknuto porazom sekularnih ideologija u sjevernoj Africi te u bliskoistočnim "mekhim trbusima", u prošlim godinama, završilo je fijaskom u Siriji i Jemenu, prije toga u Egiptu i Libiji; u srcu islama, na Arabijskom poluotoku, alimi čame iza zatvorskih rešetaka i pred smrtnim presudama – zato što su samo *poželjeli* da se u zemljama Halidža počnu provoditi političke reforme na jasnim islamskim načelima... - jednom riječju: lijepe i bogate, sa dugom tradicijom islamske civilizacije, muslimanske ili samo većinski muslimanske zemlje, čitav lanac njih: Palestina, Afganistan, Irak, Jemen, Sirija, Bosna, Čečenija, Libija... danas je porušen i opustošen, a iz ogromnog "zelenog pojasa", od Afganistana do Tunisa, bježeći ispod čizme satelitskih vlada koje su u njihove zemlje instalirale najmoćnije sile Zapada, Muhamedov, a.s., Ummet guši se u vodama

Sredozemnog mora i spas pronalazi u istim onim državama koje već tridesetak godina upadaju u njihove zemlje "šireći demokraciju" i "braneći se od islamskog fundamentalizma" i – u posljednje vrijeme – "islamskog (!) terorizma."

Nema muslimanskog intelektualca koji se, nadnesen nad ovim žalosnim stanjem današnjih sljedbenika islama, neće zapitati: A gdje smo pogriješili? i ima li izlaza?

U posljednjim dekadama 20. st., prije pokušaja islamske *sunnijske* političke reforme i mirne revolucije u Alžiru, bila nas je obuzela nada u *sabvu* – vraćanje islamskim izvorima, bistrini i svježini islamske misli, jednom riječju: obnovi globalne islamske civilizacije. Vedro lice *sabve*, koja je potekla i odvijala se u miru, uskoro su nagrđili ratnici jednoulmlja koji su – navodno u ime islama, a zbiljski sponzorirani od strane Zapada – prolili potoke krvi unutar Alžira i čitavog "zelenog pojasa", ali i u zemljama koje su oni samovoljno, u ime Ummeta, proglasili Dāru'l-harбом (Područjem rata). Do danas je ostalo nejasno porijeklo nekih od tih pokreta, (naročito, npr., recentnog ISIL-a, prije toga paramilitarnog krila GIA u zaboravljenom Alžiru!) i njihovih frapantno brzih vojnih osvajanja i dolazaka na vlast.

Istaknimo ovdje još jedan fenomen čije je porijeklo – sasvim izvjesno – muslimansko: osim u Bosni, Turskoj i Tunisu, u našoj epohi, politički pokreti koji su, inspirisani islamom, mirnim putem uspijevali preuzeti vlast u svojim zemljama, u nizu ostalih muslimanskih zemalja zastali su onoga časa kada su tek trebali da počnu ubirati plodove radi kojih su pokrenuti: mir, kakvu-takvu nezavisnost svojih država, slobodu i ekonomski prosperitet; nažalost, njihovo osvajanje vlasti odvelo je u unutarnje međumuslimanske građanske i sektaške ratove.

Gdje smo pogriješili? i ima li izlaza?

Na drugoj strani, šiijski islamski politički pokret, koji je 1979.g. oborio moćnu pahlevijsku prozapadnu monarhiju u Iranu i uspostavio islamsku republiku u ovoj zemlji, iako je

nekoliko puta bio uzdrman od strane zapadnih sila i njihovih bliskoistočnih satelita, održao se na vlasti sve do danas, i on bi, sa stanovišta ovog teksta, mogao biti označen jednim od najvećih uspjeha našeg Ummeta da je njegova revolucija ispunila očekivanja koja je njezin lider, rahmetli Ruhullah Homeini, proklamirao po povratku u Iran 1979.g. i pred svoju smrt, pred samo donošenje prvog ustava ove republike, a to znači: da je ostala revolucija "islamskog okeana," "ni šiijska ni sunnijska" već revolucija čitavog Ummeta, čak svih potlačenih i poniženih naroda u savremenom svijetu. Umjesto toga, Ummet je, preobrazbom te revolucije u isključivo šiijski politički izraz i njegove ciljeve, dobio povijesno jedan od najtežih sektaških sukoba između ehl-i Sunneta ve'l-džema'ata i šiizma na Bliskom istoku i u Afganistanu, djelomično i u Pakistanu, sukoba koji vodi šiijskoj dominaciji nad sunnijama Bliskog istoka i katastrofalnim gubicima cijelog Ummeta, i sunnijskih i šiijskih muslimana, koji bi vrlo lahko, u ne tako dalekoj budućnosti, mogli postati plijen u čeljustima recentnih antiummetskih sila.

Gdje smo pogriješili? i ima li izlaza?

Naravno, islam je rješenje (*al-hall*) - reći će svaki član Ummeta koji je iskreno odan islamu. Shvaćeni u pozitivnom smislu te riječi, alimi i islamski intelektualci, mufekkiri, koji u pojavnom svijetu otkrivaju Allahove, dž.š., šifre ili ajete, a Njegovu Knjigu čitaju kao najdublju istinu o Bogu, čovjeku, društvu i kosmosu, obdareni čistim dubokim vjerovanjem, znanjem, duhovnom moći i iskustvom, postavljaju pitanja i sagledavaju procese kritički propitujući prošlost i vizualizirajući budućnost, ali – oni ne donose rješenja i oni, sami po sebi, neće dovesti do izlaza iz krize. To moraju učiniti *ehlu'l-'aqdi ve'l-halli* – politički moćnici (dosl. "oni koji zavezuju i odvezuju"), i to oni politički moćnici koji slijede *volju* Ummeta. Alimi i mufekkiri su *dužni* iskazati tu volju, dužni su govoriti u ime onih koji nejmaju priliku da govore ili im je ta mogućnost nasilno oduzeta.

“Točak islama se okreće...”

“Zaista, točak se islama okreće! Krećite se kuda se islam kreće! Zaista će se Kur'an i vlast (tj. Vjera i Država) odvojiti, a vi se ne odvajajte od Knjige! Pojaviće se vladari koji će drugačije suditi sebi nego što sude vama; ako im se oduprete, ubiće vas, a ako im se pokorite, u zabludu će vas odvesti.” Ashabi upitase: –Kako ćemo, kada dođe to vrijeme, postupiti, Božiji Poslaniče? – na što im on odgovori: “Kao što su postupili sljedbenici Isaa, sina Merjemina. Njima su testerom polovili glavu i razapinjali ih! Smrt u pokornosti Allahu bolja je od života u grijehu” (hadis-i nebevi; Taberani, *Kebir*, 5/165).

Navodimo ovaj hadis zato što on daje najširu ali i najtačniju dijagnozu naše globalne muslimanske bolesti, što iznosi uzrok svih uzroka našeg žalosnog stanja. Zbog toga u fokus našeg promišljanja stavljamo samo to pitanje: odnos islama i vlasti kod muslimanskih naroda, čime ostavljamo postrani sve druge uzroke općeg muslimanskog nazadovanja koje su iznosili brojni mislioci, posebno u XX.st. (koje je, sa te strane, po političkim teorijama, prijedlozima i vizijama, bilo plodnije od svih prethodnih).

I već na početku upadamo u aporiju – zato što Svijet Islama o kome govorimo bar sto godina nije *jedinstven* svijet na političkoj ravni, a on nikada nije bio jedinstven na kulturnoj ravni (hvala Bogu). I kad govorimo o tome svijetu, možemo podrazumijevati samo njegovo *vjersko* i, dobrim dijelom, emocionalno jedinstvo. Na početku: i malo i dosta za put ka jasnom i jedinstvenom cilju!

Nasuprot tome jedinstvu stoje brojne unutarnje sile koje ga razdiru i koje u startu ruše svaki pokušaj čak najmanje njegove internacionalne realne političke integracije.

Da li je, u takvim okolnostima, moguća obnova islamske civilizacije?

***

Da vidimo, najprije, šta mi ovdje podrazumijevamo pod pojmom *civilizacije*.

Na arapskom i turskom jeziku, civilizacija je nazvana *medeniyye* – što je izvedenica od riječi *din*. Odatle je

nekadašnji grad Jesrib, nakon hidžre poslanika Muhammeda, s.a.v.s., i prvih muslimana u nj, nazvan *Medinom*: gradom *din-a*, odn. gradom u kome će društvo biti oblikovano na temeljima novog *din-a*, svjetonazora ili sistema vrijednosti, islama.

U svojim esejima o Šeri'atu (*This Law of Ours and Other Essays- Šeri'at – naše zakonodavstvo i drugi eseji*, 1987.) Muhammed Asad preuzima ovu definiciju civilizacije; on kaže da pod tim pojmom podrazumijeva “samosvojni etički svjetonazor, društvenu shemu i stil života koga je inicirao islam”.

Ibn Haldun, mufessir koji je utemeljio sociologiju, civilizaciju izjednačava sa društvom; kultura je sastavni dio civilizacije; svaka civilizacija ima svoj sistem etičkih vrijednosti i u njoj nejma nikakvog razvoja niti je moguć konflikt među civilizacijama kao takvima; konflikt među civilizacijama nastaje onda kada politički interesi pokušaju da uspostave globalnu hegemoniju nad pripadnicima neke druge civilizacije.

U zapadnoevropskim jezicima taj se pojam također povezuje sa društvom, zapravo, direktnije, sa građaninom, rimskim *civis*-om: čovjekom koji živi u gradu, koga su *civilizirale* norme i običaji grada, ali je ovaj pojam u posljednjih tri stotine godina – tokom prevlasti zapadne civilizacije- zadobio jedno novo značenje u opozitu sa *kulturom*, pa će kultura biti sve ono što je proizvod “srca” ili C. Levi-Straussove “divlje misli”, kakve su npr. sve grane umjetnosti, religioznost, folklor i sl., dok se pod civilizacijom misli na produkte intelekta, kakve su npr. matematika, tehnika, tehnologija i sl. Usljed spomenute prevlasti Zapada, s nastupom ideologije evropocentrizma, sekularizma i modernizma, koja je porodila ideologiju zapadnjačke superiornosti, civilizirano je sve ono što svijetu donosi Zapad, naime, njegova nauka, naučni i tehnički razvoj, demokracija..., dok su ne-civilizirana sva izvanzapadnjačka društva koja nije obuhvatio ovaj i ovakav razvoj. U ovoj definiciji, po prirodi stvari, društva evoluiraju i kreću se ka svojoj kulminacionoj tački.

***

U svijetu, dakle, uvijek postoje *razno-vrsne* civilizacije, i tu krupnu činjenicu musliman čita kao Allahovu volju:

I jedan od znakova Njegovih jeste stvaranje nebesa i Zemlje te raznovrsnost jezika vaših i boja (koža) vaših... (30,22).

Islamska civilizacija je samo jedna od njih, ali ona je unikatna po dvjema osobinama: prvo, po tome što je, za razliku od svih drugih civilizacija, njezin *početak* jasno fiksiran: 610. godina po Miladu kada su objavljeni prvi ajeti Kur'ana u pećini Hira i obznanjen *nubuuvet* Muhammeda ibn Abdullaha, sa jasnim i *nepromjenljivim* sistemom vrijednosti; i drugo, po tome što je to “sržna civilizacija” (*ummetun vesatun*, 2,143): civilizacija koja dijahronijski i sinhronijski, povijesno i svojom kakvoćom, prožima, spaja, u ovoj ili onoj mjeri transformiše ili, bar, utječe na sve okolne svjetske civilizacije. Spoznati vrijednosti te, *islamske* civilizacije moguće je – slijedom jednog hazreti Omerovog iskaza u kome stoji da onaj ko nije spoznao šta je to *širk* (politeizam, paganstvo, idolatrija) ne može na kvalitetan način spoznati ni šta je to islam – ako se, dakle, spoznaju civilizacije koje nju okružuju i s kojima se ova civilizacija prožima.

Krupan nedostatak ovog eseja jeste autorova nedovoljna upućenost u naprijed spomenute civilizacije s kojima se islam davno susreo i danas susreće: budističku, taoističko-komunističku, ruskoppravoslavnu, animističko-afričku... No, njegova moguća prednost bila bi u tome što živi u vrtlogu gdje se islamska civilizacija susreće sa kršćanskom i postkršćanskom evropskom civilizacijom; naša je teza da će međuprožimanje islamske i ove, postkršćanske evro-američke civilizacije u budućnosti u bitnome odrediti život jedne i druge civilizacije, a dobrim dijelom i čovječanstva u cjelini.

***

Evo mišljenja latinoameričkog pisca i mislioca, Octavija Paza (1914.-1998.), u kome se daje izoštrena slika savremene zapadne civilizacije s kojom je islam u međuprožimanju:

“Islam je danas najuporniji oblik monoteizma”, kaže ovaj dobitnik Nobelove nagrade za književnost, i obrazlaže: “Monoteizmu dugujemo mnoge divne stvari, od katedrala do džamija, ali mu dugujemo i mržnju i pritisak. Korijeni najgoreg zla u zapadnoj civilizaciji: križari, kolonijalizam, totalitarizam, čak i ekološko uništenje... sežu do monoteizma. Za poganina je bilo apsurdno da jedan narod i jedna istina mogu monopolizirati istinu. Izvan islama, svijet ponovo gleda na taj način. Islam je usamljen. To je najreakcionarnija sila danas u svijetu. (...) A bez pomirenja vjere sa znanošću u islamu nastaje veliki sukob sa golemom relativističkom civilizacijom koja se sada proteže većinom Azije, preko dviju Amerika i Evropom” (u zborniku: *Na kraju stoljeća – Razmišljanja velikih umova o svom vremenu*, Zagreb, 1999., 172).

Ostavićemo postrani neke Pazo-ve pogrešno izvedene zaključke bar kada je riječ o islamskoj civilizaciji (npr. onaj o mržnji i pritisku) i strahove (npr. ovaj o pomirenju nauke i vjere u islamu) budući da oni nisu u fokusu ovih naših promišljanja.

Doktrina Bernarda Lewisa: Islam kao “prijetnja Zapadu”

Islam je bolji – to je, ovdje, nešto više od konstatacije; to je više poziv na propitivanje našeg iskustva i naših vizija u Pazovoj relativističkoj svjetskoj civilizaciji; to je jedan interaktivni proces kompariranja, kontrastiranja i sintetiziranja u eri globalizacije, provjera naše istinske *odanosti* islamu i našeg izbora u epohi koju obilježava poraz sekularnih ideologija bar u Svijetu Islama, a dobrim dijelom i izvan toga svijeta; to je kur’ansko “takmičenje u dobru” kao takvom (2,148).

Dolaze novi društveno-politički koncepti i izazovi, od kojih je društvo sa relativističkom civilizacijom samo prevalirajući, nipošto jedini izazov, jer se u orbitu, po nekoj neumitnoj zakonitosti društvenoga klatna, nasuprot toj civilizaciji u kojoj je Bog “mrtav”, vraćaju stare ideje koje su

Zapadnjaci olahko napuštali (a što Octavio Paz nije umio da uoči), prije svega one s *religijskim* zaledem i inspiracijom...Svijet se toliko brzo mijenja da je uspjeh i samo uočavanje tih promjena, a nekmoli iznalaženje adekvatnih odgovora na njih...

***

Te nove društveno-političke koncepte, dakle, nećemo posmatrati kao svoje neprijatelje, već kao izazove za nas koji smo rođeni u islamskoj civilizaciji.

Jer glavni neprijatelj protiv našeg cilja nije toliko izvan nas, koliko u nama, milletu Ibrahimovom, a.s., i ummetu Muhammeovom, s.a.v.s. Da ga odmah imenujemo: to je nesvijest o ponoru nad kojim se nalazimo, nesvijest o dijagnozi naše bolesti, ali i nesvijest o vlastitoj moći i, na koncu, nesvijest o cilju ka kojem trebamo poći: obnovi naše zajedničke, islamske civilizacije.

U čemu se sastoji naša moć? Gdje je ona? Zašto je izgubljena? Možemo li je ponovo steći?

***

Naša moć je nadohvat ruke; to je sasvim realna moć – ukoliko želimo da do nje dođemo; a ona se sastoji u jednostavnoj, sveobuhvatnoj i trajno postojećoj vjeri :

Obznani: Moj Stvoritelj-Uzdržavatelj uputio me na Pravi Put: u vjeru oduvijeknu i zauvijeknu, ispravnu (i jedinu) (6,161) – vjeru koja, između svega ostaloga, podrazumijeva vlastitu organizaciju društva i države!

Ta strana ove vjere toliko je istaknuta u njoj samoj da je islam, još u svome klasičnom dobu, zadobio jednu od svojih najfrekventnijih definicija koja glasi: *đin ve devle*, što će reći: *Islam je Vjera i Država*.

Ta organizacija društva i države temelji se na jasnim postavkama Kur’ana te na praksi utemeljitelja toga društva i države, poslanika Muhammeda, s.a.v.s., kao i na praksi njegovih pravovjernih nasljednika, Prve četverice halifa, r.a.

A to društvo i država počivaju na suverenitetu (*al-hākimiyye*) Allaha, dž.š., suverenitetu iz koga proističu

ograničeni suverenitet naroda i ograničeni suverenitet pojedinca.

U tako shvaćenim, međusobno sraslim suverenitetima, vlast se ne može dobiti bez pristanka *svih* građana države, bez izbora sa neograničenim aktivnim pravom glasa i pasivnim pravom glasa koje je ograničeno Kur’anom i Sunnetom; vjerski učenjaci, mudžtehidi, posreduju između volje građana i Allahovog suvereniteta i onemogućuju situacije u kojima bi pogrešna volja većine povrijedila Allahov suverenitet kao Najveće Dobro svih ljudi:

A Riječ Gospodara tvoga je vrhunac istine i pravde; nejma promjene u Njegovim riječima, i On sve čuje i sve zna (6, 115).

Bog u koga mi vjerujemo nije nikakav “zaspali bog” (*deus otiosus*), već je On oduvijek i zauvijek postojeći Bog, *el-Qayyūm*, vječno Živi Bog, *el-Hayy*, Najveće Dobro, Istiniti koji objavljuje istinu:

Mi tebi objavljujemo Kur’an, dio po dio (76,23);

to je Bog svih naroda, svih ljudi (*Ilāhu’n-nās*), a ne nikakav rasni, nacionalni, plemenski ili staleški Bog.

On, Stvoritelj i Uzdržavatelj svjetova i ljudi, *Rabbu’l-‘ālemin*, najbolje poznaje ljudsku prirodu i najbliži je prijatelj čovjekov:

Mi smo stvorili čovjeka i Mi znamo za čim mu duša njegova haje; Mi smo njemu bliži od njegove vratne žile-kucavice (50,16).

Njegova Poruka ljudskom rodu ne može biti prevaziđena, niti iscrpljena:

Kada bi se na Zemlji od stabala sačinile pisaljke, a da se u jedno more ulije još sedam mora tinte, ne bi se ispisale Allahove Riječi; zaista je Allah moćan i mudar (50,27).

U toj Poruci stoji da Bog ljudi stvara ova svoja stvorenja slobodnim, u Svojoj milosti kojom ih zaogrće (96, 1-2), da su ta stvorenja ravnopravna i da se u Njegovom pogledu razlikuju ne po boji kože ili po društvenom staležu i sl., nego po tome koliko se Njemu približe (49,13); da je život svakog Njegovog stvorenja nepriko-snoven, zaštićen, nepovrediv (5,32), kao i njegova čast, imovina, vjerovanje

i potomstvo (32,8); da je raznovrsnost jezika, vjerskih učenja, kultura... sama volja Gospodara svih svjetova (30,22); te da se Njegovo učenje, islam, ne smije širiti nasiljem (2,256) već samo onom metodom koju je taj, jedan i jedini Bog, Allah, dž.š., propisao (16,125); otuda se – kaže šehid Ismail Radžī al-Faruqī – samo u muslimanskom čovječanstvu nikada nisu javljale ideje o uništenju drugih religija, kultura, naroda i njihovih civilizacija.

Itd.

***

Islamski mislioci koji su se bavili ovom stranom islamskog učenja, tj. organizacijom društva i države na islamski način: Farabi, Maverdi, Gazzali, ibn Rušd, ibn Hazm, Muhammed Asad, Muhammed Iqbal, Mevdudi, Hasan Turabi, Ali Šeri'ati, Muttehari, Muhammed 'Ammara, Fehmi Huvejdi, I.R. al-Faruqī, Tahir'Ašur, šejh Kardavi, Ahmed Raysuni..., brojni mufessiri i muhaddisi sa arapskog, turskog i perzijskog govornog područja kao i mislioci iz Bosne, o kojima pišemo na narednim stranicama, dali su neprocjenljiv doprinos u istraživanju i razradi ovog aspekta islamske civilizacije, aspekta koji je, u savremenom dobu, *ne-prihvatljiv* za, možda, sve druge civilizacije u tolikoj mjeri da ga antiislamski centri moći nastoje zatrti i izbrisati sa lica Zemlje. A upravo je taj aspekt, ta dimenzija islama – prema svim ovim autorima – *conditio sine qua non* obnove i trajanja islamske civilizacije.

***

Bauk političke dimenzije islama kruži Zapadom i, čini se, čitavim Svijetom! Ali, Evropa, kao nukleus zapadne civilizacije, i Amerika “kao zapad na Zapadu”, koje danas imaju preovlađujuću moć u svijetu, kako ćemo kasnije vidjeti, kolijevke su najvećih i najopasnijih sila i pokreta koji žele uništiti Islam upravo zbog te njegove dimenzije i potencijalne moći!

***

Iako zauzima svega cca 7% zemaljske kopnene površine, Evropa je glavno

“tržište ideja” danas u svijetu; njezine ideje vladaju svijetom, i, prema mišljenju najpronijljivijih teoritičara društva i futurologa, upravo će *odnos* te, zapadne, i islamske civilizacije, u bitnome utjecati na globalne promjene i izazove. Čak i da i nisu u geografskom dodiru, i da se nisu prožimale i “mučile” jedna drugu u prošlim vijekovima, po svojim suštinama te su dvije civilizacije upućene jedna na drugu u trajnom izazovu i trenju.

Moderna, postkršćanska zapadna civilizacija rigorozno *odvaja* Vjeru od Države, dok su u islamskoj civilizaciji Vjera i Država – neraskidivo povezane.

***

Edward W. Said (1935.-2003.), palestinski kršćanin, u svojoj poznatoj studiji *Orijentalizam* (1978.), koja se bavi ovim ključnim pitanjem odnosa između Zapada i Islama, piše da islam, “za razliku od svih drugih religija, *jeste ili znači sve...*,” što je za zapadnjake: “nezamisliv orijentalni totalitet”, totalitet po kome i zbog koga je islam “komplement i protivteža evropskoj civilizaciji (173)”.

Na suprotnoj strani od Saida, stoji Bernard Lewis (1916.-2018.), vodeća figura savremenog orijentalizma i projektant najprije ideološke, a onda i političkih i vojnih invazija Zapada na Svijet Islama, posebno na ovu njegovu dimenziju: upravo u spomenutoj prirodi islama koji ne odvaja Vjeru od Države Lewis vidi najveću prijetnju zapadnoj civilizaciji!

U svome eseju *The Roots of Muslim Rage – Korijeni muslimanskoga gnjeva* (objavljenom u septembru 1990. g. u časopisu “The Atlantic Monthly”) Lewis najprije obrazlaže tezu da je odvajanje religije i države nastalo u počecima kršćanstva (on donosi poznati citat iz Svetog pisma: *Podaj caru carevo, a Bogu Božije*) te da je američka i cijela zapadna civilizacija, unazad tri stotine godina, striktno slijedila to načelo, i da ga slijedi i danas. No, za razliku od judaizma i kršćanstva, koji pozivaju u mir, islam je, po Lewisu, “od početka bio religija

mača”, a danas je on – po njemu – glavna prijetnja zapadnjačkom sekularizmu i modernizmu.

***

Lewis je, ustvari, kao “vodeći svjetski stručnjak za islam”, tvorac čitave doktrine prema kojoj su Islam i Zapad u egzistencijalnoj borbi za opstanak i u nepremostivom sukobu upravo zbog suštinskih civilizacijskih razlika. On je tvorac zloguke, iskustveno kontradiktorne sintagme – vizije “sukoba civilizacija”, koju je skovao 1990.g. – pred samo pokretanje katastrofalnih ratova širom Bliskog istoka – rekavši: “Ovo (tj. ideologija islamskog fundamentalizma kako ga on vidi- op.a.) nije ništa manje od sukoba civilizacija, možda iracionalna ali sigurno povijesna reakcija prastarog supranika (tj. Islama kao takvog –op.a.) protiv naše judeo-kršćanske baštine, naše sekularne sadašnjosti te globalne ekspanzije jednog i drugog.”

A njegov student, S. Huntington, godine 1993. je u Foreign Affairsu zapisao: “Sljedeći svjetski rat, ako ga bude, biće rat između civilizacija!”

***

U spomenutoj studiji Edward Said pobija opasne Lewisove teze i namjere. On za njega kaže da je “manje objektivna učenjak, a više propagandist protiv islama i arapskog svijeta”.

***

Lewis-Huntingtonova teza o sukobu civilizacija pobijana je na svim stranama Svijeta od strane humanista različitih religija i svjetonazora. Muslimanski analitičari ispravno su uočili da se danas, kada je riječ o previranjima unutar Svijeta Islama, ne radi o sukobu islamske i zapadne civilizacije kao takvih, nego o sukobu *unutar* ovih civilizacija. U islamskoj civilizaciji riječ je o pobuni protiv diktatorskih režima i satelitskih vlada odanih zapadnjačkim moćnicima (koji su ih doveli ili dovode na tron) te o *istim* političkim ciljevima koje od “islamista” brani Lewis i armija današnjih propagandista i

islamofoba: demokracije, slobode izražavanja, suživota vjera i nacija, slobodnog tržišta, prava žene, itd.

***

No, ovdje je najvažnije istaći da islamska civilizacija *suštinski* ne teži mržnji i sukobu sa Drugim, pa dakle ni sa Zapadom, da je to civilizacija “srednjeg puta” (Kur’an, 2, 143), dakle: civilizacija koja *povezuje* druge i drugačije civilizacije te da duh *međuprožimanja* i *inkluzivnosti* stoji u njezinoj iskonskoj prirodi.

***

Islamska civilizacija danas – pri čemu mislimo na njezine savremene zagovornike i unutarnji, vjerski instinkt većine muslimana – ne prijeti Zapadu, već jedan dio supermoćnog Zapada – i ne samo on, kako smo vidjeli na početku ovog teksta i o čemu izvještavaju svjetski mediji – prijeti uništenjem islamske civilizacije. Na Balkanu, npr., gdje su, nakon povlačenja Osmanli Devleta, “zahvaljujući neslozi kršćanskih vladara..., ostale još neke muslimanske enklave” (Hegel u *Filozofiji povijesti*), takvi poklič i, nažalost, takva praksa traju već punih dvije stotine godina.

Edward W. Said: Strah od uništenja granica između Evrope i islama

Edward Said je, međutim, i u ovom pitanju ostao izuzetno lucidan, jer on uočava da se ovdje ne radi o toj vrsti prijetnje: prijetnje uništenjem zapadne civilizacije od strane “Istoka”, nego se recentni islamofobi na Zapadu boje uništenja *granica* između ove dvije civilizacije. Said kaže:

“Doista, to osjećanje otpora promjenama (koje su krajem XX. st. krenule u Svijetu Islama iznenadivši B. Lewisa i sve one Zapadnjake koji u Orijentu- a to znači: u Svijetu Islama, u arapsko-muslimanskom čovječanstvu, vide nesposobnost da društvo i državu organiziraju na bilo kakvim racionalnim temeljima – op.a.) bilo je toliko žestoko i toliko su univerzalne bile snage koje su mu pripisivane

da, čitajući orijentaliste, shvatamo da apokalipsa koje se treba plašiti nije uništenje zapadne civilizacije, nego prije *uništenje granica koje dijele Zapad od Istoka* (podvlačenje naše)...Ono što se danas događa između Evrope i Islama jeste reintegracija zapadne civilizacije, koja je vještački pocijepana u renesansi, a sada se nanovo ujedinjuje sa dominantnom snagom” (349).

***

Sukob unutar civilizacije danas se događa i u zapadnoj civilizaciji. Za razliku od sljedbenika “Lewisove doktrine”, umni zapadnjaci i istinski humanisti, zabrinuti za sudbinu evropskoga kontinenta i njegove civilizacije, zagovaraju novu Evropu u kojoj bi bili porušeni zidovi među ljudima, narodima i civilizacijama, a ponajprije: između zapadne i islamske, koje su susjedi. Prema ovim analitičarima, Evropa danas traži samu sebe u strahu od novih kalvarija i starih novih “primitivnih ideologija” od kojih ne može da se izliječi. Evropa je – uviđaju ovi pisci – dala “najveće zločince protiv čovječanstva”, ali je ona ponudila – i danas nudi!- jedne od najhumanijih vizija o mirnoj koegzistenciji naroda i građana Svijeta.

Možda je najprominentniji zagovornik ovih vizija Edgar Morin, francuski mislilac jevrejskog porijekla, koje je iznio u svojoj knjizi *Penser l'Europe*, Pariz, 1987. – *Misliti Evropu*, Zagreb, 1995.).

***

Centralni pojam kojim Morin nastoji obuhvatiti složene entitete i suprotstavljene i međusobno povezane procese koji su odredili sudbinu Evrope u modernim vremenima jeste: *virtložna dijaloga*, što je kod njega oznaka za evropski gordijevski čvor u kome su se pomiješale i uzajamno stvarale brojne političke, društvene, kulturne, religijske i antireligijske historije “na način koji je istodobno i sukob i uzajamnost,” kriza i prevladavanje krize, sloboda i ropstvo,

tiranija i demokracija, materijalizam i duhovnost, getoiziranje i multilateralnost, lokalizam i federalizam...

Ta dijaloga nastaje usljed toga što je Evropa, sa dobom Prosvjetiteljstva, ostala bez svoga temelja ili načela na kome bi se integrirala, što ona nejma – i nikad nije imala- vlastitu religiju, što su njezini identiteti međusobno suprotstavljani ali i komplementarni, što je ona zemljopisni pojam bez granica s Azijom i historijski pojam promjenljivih granica, što je raspolučena ne samo između dvije supersile (od kojih jednu, Rusiju, uključuje i istovremeno isključuje iz svoje orbite, a drugu je, američku, proizvela kao svoj “zapad na zapadu“!) nego i između vlastitih sila destrukcije i sila integracije. U njoj će, od vrlo različitih naroda koji su latinizirani, germanizirani, slavizirani... nastati prve države i zametak Nacija, koje će u podjelama i ratovima stvoriti modernu Evropu.

U procijepu između Srednjovjekovlja i Modernih vremena, iz prekida, lomova i raskida, Evropa se izdiže, rađa se i njima hrani: u 5.st. to je bio rascjep Rim- Bizant; u 8. st. od nje se, u arapskim osvajanjima, odsijeca Sredozemlje; nakon čega nastaje katoličko-bizantski raskol koji će predodrediti antagonizam između Germana (koji su postali katolici, kasnije, u novom raskolu, jednim, većim dijelom i protestanti) i Slavena (koji su velikim dijelom postali pravoslavci); zatim, u periodu između 11.i 13.stoljeća rascjep između papinstva i carstva koji u širem smislu postaje razdvajanje između crkvene i svjetovne vlasti (*sic!*).

***

Ali upravo zato što u sebi nosi vjerske podjele, sukob između Crkve i Države, etničke nacionalizme... kršćanska Evropa već od 11.stoljeća stvara geo-historijsku matricu odakle će se, u spomenutom vrtlogu, roditi moderna Evropa.

Evropa je danas postala “tržište ideja” i rasadnik nove, planetarne svijesti o zajedništvu sudbine i zajedničkim ciljevima Čovječanstva.

“Moderna Evropa se uistinu stvara, ali ne u borbi protiv vanjskog neprijatelja, nego u borbi protiv same sebe,” piše Morin.

U političkoj sferi, nasuprot stoljetnoj papinskoj moći, u modernoj Evropi stvaraju se Države/Nacije, čiji je prvi završeni model bila revolucionarna Francuska. Država/Nacija postaje suvereni subjekt vlastite povijesti, izvor, temelj i sjedište jedne nove, u pravom smislu riječi moderne Religije Evrope – prije nego što se ta Religija proširila univerzumom. Upravo je na ovoj religiji Evropa uspjela ostvariti vrhunac svoje moći – pred neizbježnim i posljednjim stadijem prije ponora Prvog i Drugog svjetskog rata i niza kolonijalnih, lokalnih ratova. Ta moć je Evropljanima donijela kompleks superiornosti u odnosu na svaku drugu civilizaciju, dok se sve ne-evropske rase smatraju inferiornim i nazadnim. Evropski rasizam je uništio svaki oblik solidarnosti i stvorio najostrasćenije etnonacionalizme koji su krenuli u borbu za osvajanje kolonija, pljačku sirovina i širenje “životnog prostora.” Kolonizirajući svijet i vladajući njime, Evropa je sijala svoje ideje. “Svijet je pun evropskih ideja koje su poludjele,” citira Morin Armanda Petitjeana.

***

Danas taj kontinent živi u eri postnacionalizma, u trendu da formira Sjedinjene Države Evrope, i radi na pomirenju čovječanstva, kako je u 19. stoljeću proročki najavljavao Victor Hugo, na jednoj strani, i oživljavanja drevnih, najprimitivnijih oblika etnonacionalizma, šovinizma i ksenofobije, na drugoj strani. Poslije vojnog poraza fašizma/etnonacionalizma i perioda Hladnog rata, u tome vrtlogu, nakon kolapsa komunizma, izmišljen je novi neprijatelj No 1 – Islam.

***

U takvom “generativnom haosu” Evrope, koju Morin vidi kao “jevrejsko-kršćansko-grčko-rimsku sintezu”, ovaj mislilac njezine preteče: intelektualce Hugoova profila, poziva da

budu odlučniji u slamanju evropske hamletovske neodlučnosti i da iz svijesti o “krhkosti” Evrope ojačaju svijest o njezinoj moći zasnovanoj na otvaranju vlastitim, ali i susjednim i svjetskim kulturama. Tu svijest porodiće svijest o zajedništvu sudbine ljudskog roda i opasnostima kojima je on izložen upravo “radom” onih retrogradnih evropskih ideja posijanih prvenstveno na njenom tlu. Jer, iako zahvata samo mali dio Planete, Evropa je svojom Voljom za moći postala najutjecajniji dio Zemlje, epicentar koji u bitnome određuje svjetsku sudbinu, i ona, iz svoje sadašnjosti, mora tražiti načine kako da prevlada svoju “krhkost” – ovisnost od ostatka modernog Svijeta; njoj treba otvaranje prema Drugom.

Islam i “vječiti povratak evropskog fašizma”

Morin – kao i niz drugih evropskih *Aufklärer*a (njem. preteča, mislilac) – kao prvu ne-evropsku civilizaciju, ili kao susjeda, vidi Islam čijem je prisustvu u Evropi posvetio jedno manje poglavlje (“Evropeizirajući Islam”) u kome, pored poznatih činjenica o muslimanskom spašavanju grčkog naučnog i filozofskog naslijeđa, njegovom prenošenju na tlo Evrope, što je pokrenulo prvu renesansu, iznosi tezu da je Islam, usadivši se u Sredozemlju, izolirao Evropu i zatvorio je samu u sebe. Po njemu, druga evropska renesansa, u kojoj će evropski prozori biti otvoreni ne samo prema unutra, nego i prema vanjskom, ne-evropskom svijetu, najprije mora otvoriti dijalog sa Islamom “koji je zadugo izazivao i mučio Evropu”, a koji je dao toliko svjetlosti njezinom urođenom mraku.

***

Taj mrak potiče od nedostatka “Temelja” (Morin) na kome bi počivala ova civilizacija. Najlucidniji kritičari ove civilizacije kakvi su bili José Ortega y Gasset, Paul Valléry i Thomas Mann uzrok njezine trajne krize vide u “nedostatku duhovnih vrijednosti”.

“Mi ne znamo koje su nam zajedničke duhovne vrijednosti!” uzvikuje holandski filozof Rob Riemen u svojoj knjizi pod znakovitim naslovom *Vječiti povratak fašizma* (Zagreb, 2011.). Riemen početke evropske krize pronalazi kod paganskih Grka čiji je životni stil kritikovao Sokrat kazavši da je taj stil “usmjeren na ugodnost, pri čemu zanemaruju *Najviše Dobro*”.

Evro-američka civilizacija, dakle, ponavlja greške “nestalih naroda” (*umemul-gābire*) o kojima, na uzbudljiv način, izvještava Kur’an: i oni su propadali zbog nedostatka Najvišeg Dobra i raširenosti svih vrsta poroka.

***

Vratimo se za trenutak Muhammedu Asadu koji u svojim esejima uviđa da je život svake civilizacije jedan “organski proces”, da svaka civilizacija u sebi sadrži instinktivan nagon za samorealizacijom te da se, na isto tako organski način, u dugom vremenskom periodu, civilizacije međusobno prožimaju usvajajući nove vrijednosti. Svaka civilizacija ima neke svoje istine i sve one imaju neke zajedničke istine, no, ima istina – kaže Asad – koje su stare koliko i sam ljudski rod.

***

Vallerijev povik: “Civilizacije, vi ste smrtne!” izražava samo jednu relativnu naučnu istinu jer – civilizacije ne umiru: zato što se i ne razvijaju, a jedna, islamska, zahvaljujući istinama koje su stare koliko i ljudski rod i sačuvanim u završnom “izdanju” islama sa posljednjim u nizu od 124.000 vjetrovjesnika, njihovim Pečatom, Muhammedom, s.a.v.s., kako rekosmo, ima svojstvo da se stalno obnavlja.

***

U svojim istraživanjima drevnih i savremenih civilizacija turski naučnici Recep Şenturk, Suleyman Hayri Bolay i dr. (v. zbornik radova *Civilization&Values*, Istanbul, 2013.), odbijajući zapadnoevropski koncept civilizacije prema kome se ona svodi na naučni i tehničko-tehnološki razvoj, islamsku i njoj slične civilizacije

nazivaju *otvorenim* i ademovskim civilizacijama, koje treba razlikovati od iblisovskih, zatvorenih civilizacija, i nadalje: ovi autori govore o “sestrinskim civilizacijama” koje se – njedreći iste ili zajedničke i slične istine – sudbinski međusobno prožimaju.

***

Ništa kao ova bjelodana činjenica ne pobija iblisovsku, Lewisovu ideju o sukobu civilizacija, ideju koja je skovana radi jednog cilja: zaustaviti globalnu *obnovu* islamske civilizacije koja, u epohi relativističke postkršćanske civilizacije Zapada, ima moć da obnovi i *apsolutne* vrijednosti, Sokratovo “Najviše Dobro”:

Allah vam daje parabolu: Jedan čovjek je u vlasti više lažnih božanstava, zbog čega je nemoćan, a drugom čovjeku Mi dajemo lijepu opskrbu od Sebe i on tu opskrbu dijeli i tajno i javno. Da li su njih dvojica jednaki? Neka je hvata Allahu! Ali većina ljudi ovo ne zna! / Allah daje još jednu parabolu: Imaju dva čovjeka, i jedan od njih je nijem i ne čuje, ništa ne može učiniti pa je (zbog toga) teret onome koji ga štiti, jer kuda god ga (njegov vlasnik) spremi, on nikakva dobra ne donese. Da li je on ravan onome koji naređuje da se vrši pravda i koji je i sam na Pravome Putu? (16, 75-76).

***

Živeći u “vrtložnoj dijalogici” savremene civilizacije Zapada, bošnjački mislioci, sa zapadnjačkim obrazovanjem i istočnjačkim “srcem”, u isto vrijeme kada turski alimi i mufekirinjavljaju Istanbul kao središte obnavljanja sestrinskih civilizacija, iz pepela najrazornijih zapadnoevropskih ideologija, kalvarija i kriza, uzdižu osmanskoislamsku civilizaciju kao (i) *evropsku civilizaciju* ukidajući *razliku* između Zapada i Istoka i navijajući (Morinovu) Drugu evropsku renesansu. Hasan Kjafi Prušćak, Abdullah Bošnjak, Mehmed Gurani Mejli, Mustafa Busuladžić, Hussein Đozo, Ahmed Smajlović, Ferid Muhić... govorili su istim jezikom i istim “srcem” – kao i turski pisci. Naša

je teza da su Turci i Bošnjaci, kao starosjedioci i nastavljači osmanskoislamske civilizacije, danas najsnažnija spojnica “sestrinskih civilizacija” te da će ta dva naroda, probuđena u svojim komplementarnim identitetima, *sudbinski* utjecati na odnos Zapada i Istoka, posthrišćanske zapadne i globalne islamske civilizacije pa, prema tome, i na globalnu budućnost savremenog svijeta.

Naime, pomirba zapadne naučno-tehničke Moći i islamskih duhovnih vrela najrealnija je opcija za mir i prosperitet savremenog svijeta kao “globalnog sela”.

***

U svojoj knjizi *Islamski identitet Evrope* (Sarajevo, 2014.) Ferid Muhić se indirektno, u originalnim vlastitim promišljanjima i vizijama, nadovezuje na Morinove ideje o evropskoj drugoj renesansi i svijesti o zajedničkoj sudbini, pa i o zajedničkim ciljevima ovog dijela čovječanstva. Međutim, za razliku od Morina koji ne daje toliki značaj Islamu i njegovoj historiji i civilizaciji na evropskom tlu, Muhić to pitanje stavlja u fokus svojih istraživanja.

Prvi dio svoje knjige on je posvetio savremenim evropskim islamofobnim autorima (Bat Ye’or, Anders Behring Breivik, Frančesko Speroni i dr.) i idejama prema kojima je Islam prijatna Evropi i uzrok svih njezinih problema, poraza i neuspjeha. Štaviše, u svojoj nerazumnoj mržnji prema Islamu, taj, mračni dio Evrope je Islam, njegove narode, kulturu i civilizaciju ekskomunicirao iz svojih historija i društvenih i političkih nauka, kao i iz svojih vizija. A upravo je Evropa islamski koliko i kršćanski i jevrejski kontinent, i ako ovaj kontinent – ponavljamo: sa svojom enormnom Voljom za Moći – želi ostvariti mir u vlastitoj kući i mir u svijetu, on mora početi promišljati samog sebe u novom tumačenju svoje povijesti i u novom svjetlu.

***

Islam je – piše Muhić – na evropsko tlo stigao znatno ranije nego što se uobičajeno hoće kazati, i traje na

njemu punih 2.100 godina! Prvi islamski emirat na tlu Evrope osnovan je već oko 668.g. na Kafkazu, dok je na Balkan, pa i na tlo Albanije, islam stigao sredinom 8.stoljeća, samo par decenija poslije dolaska na Iberijski poluotok...; kršćanstvo se u najvećem dijelu sjeverne i centralne Evrope, cijeloj Skandinaviji, kao i u Ukrajini i Rusiji počelo prihvatati tek krajem 10. i početkom 11.stoljeća – dakle, islam je u mnoge evropske regione stigao dva i više stoljeća prije kršćanstva!

***

“Evropom kruži iskušenje blizine Islama!” kaže Muhić i dodaje: “Savremeni predstavnici evropskih antiislamista nastoje iskorijeniti Islam iz Evrope zbog istih razloga koji su naveli religiozne fanatike srednjovjekovne Španije da iz ovog dijela Evrope protjeraju sve jevreje i sve muslimane, kao i njihove silom pokrštene potomke koji su tu ostali još punih 117 godina: zbog savršeno jasnog saznanja da ih islam duboko privlači...Islam zaista jeste neka vrsta opasnosti za njih! Ali oni dobro znaju da ta opasnost ne dolazi od islama kao konkretne duhovne i društvene činjenice, nego od potisnutog osjećaja privlačnosti koju islam ima na njih, a koju bi oni da sakriju koliko od drugih, toliko još više od samih sebe.”

***

U tome svjetlu Muhić ispisuje nove eseje ne samo o prisustvu Islama na Iberijskom poluotoku u periodu od 711. do 1492.g., nego i o Osmanli Devletu kao *evropskoj* državi u kojoj, za razliku od svih kršćanskih država, nije važno pravilo: *Cujus regio ejus religio* – Čija vlast, toga i religija, nego je to bio neprevaziđeni urnek mirne koegzistencije različitih naroda, religija, kultura i civilizacija.

Muhić se žestoko suprotstavlja uvrijeđenoj tezi većine evropskih, posebno balkanskih historiografija, ispisanih nakon sloma Osmanli Devleta, po kojoj se islam širio “ognjem i mačem”, što su srednjovjekovni i savremeni islamofobi najčešće koristili za

svoje pokliče, projekte i planove da se na ovom “kršćanskom” kontinentu eliminišu svi tragovi islamskog prisustva.

***

Takva ciljano iskrivljena tumačenja i invazije na naučnu objektivnost najteže pogađaju Bošnjake i Albance, dva (preostala) autohtona evropska muslimanska naroda (Albanci u izrazitoj većini, Bošnjaci u potpunosti), čija bi historija i društvo mogli poslužiti kao prvi prozori Morinove druge renesanse – jer su ta dva naroda i najveće žrtve mita o kršćanskoj Evropi i antievropskom islamu.

Stoljeća skladnog života vjernika kršćana, muslimana i jevreja najjače osvjetljavaju činjenicu da je, kao i Bosna, i cijela Evropa zapravo u neponovljivoj prilici da postane mjesto zajedničkog života, interakcije i harmonije ovih triju velikih monoteističkih religija i njihovih kultura i civilizacija.

“Bosna je 100% evropska, ali preovlađujuće muslimanska zemlja,” kaže Muhićev imaginarni sabesjednik Thomas Hylland Eriksen i dodaje: “Bosna će igrati ključnu ulogu (u dijalogu između Zapada i Istoka – Dž.L.) u godinama koje dolaze” (v. njegovu studiju *Bak fiendbildet – Islam og verden etter 11.september – Paranoja globalizacije – Islam i svijet poslije 11.septembra*, Sarajevo, 2002.).

Yeni Türkiye (Nova Turska) – nada ummeta i čovječanstva

Ako se još jednom, na kraju, fokusiramo na osnovnu tezu ovog teksta, naime da je organizacija društva i države na islamskim osnovama i sa apsolutnim vrijednostima ove vjere *conditio sine qua non* obnove islamske civilizacije u našem vremenu, onda je *yeni Türkiye – nova Turska* razlog za nadu muhammedanskog Ummeta da će se to dogoditi, i to kako na lokalnim planovima, tako i na globalnom planu:

U novoj Turskoj se sjedinjuju (islamska) Vjera i Država, Vjera i Moral, Vjera i Nauka; turska muslimanka čuva porodicu, ali se i obrazuje i uključuje u društvo; tursko muslimansko društvo, u srcu slijedeći propise svoje Vjere,

efikasno odbacuje socijalna zla: alkoholizam, konzumiranje droga, prostituciju, jednom riječju: uništavanje porodice, a sa njim i uništavanje životnih sokova društva / civilizacije;

Nigdje obnavljanje (osmansko) islamske civilizacije i “zajedničkih istina” nije tako vidljivo i uspješno kao u *promjeni* koncepta obrazovanja u ovoj zemlji. Sa svojih preko sto novih univerziteta, od kojih svaki ima i svoj fakultet islamskih nauka, sa povratkom staroosmanskom i arapskom jeziku i pismu, obnovi materijalnih spomenika osmansko-islamske kulture, procvatom islamske umjetnosti u novim starim formama, novi turski naraštaji – sa hiljadama svojih vršnjaka iz brojnih muslimanskih i nemuslimanskih zemalja koji studiraju u ovoj zemlji – spajaju znanje o Vjeri (kao *farz-i ‘ayn* znanje) i znanje o društvu i pojavnom svijetu (kao *farz-i kifaye* znanje). U turskoj novoj obrazovnoj politici, znanje *odgaja* ljude i postaje – moć; Turska se, na taj način, spašava opasnoga globalnog procesa sekularizacije, postavlja nove stare temelje svoga društva i postaje regionalna i, nadamo se, buduća svjetska sila.

***

U *Islamu i sekularizmu*, vjerovatno najreferentnijoj studiji o haosu u koga su zapala zapadnoevropska društva i krizi koju je proizvela opća sekularizacija svijeta, Muhammed Naquib al-Attas kaže da muslimansko čovječanstvo, ukoliko želi da izbjegne ovaj opasni ambis, mora promijeniti koncept znanja kod svojih novih naraštaja i taj koncept postaviti na islamske osnove. Attas – na tragu hudždžetu’l-islama svoga doba, velikoga Imami Gazalija – kaže da čovječanstvo, u svojoj dugoj povijesti punoj globalnih izazova, nije prošlo kroz destruktivniji izazov, ali to nije izazov neznanja, već izazov *sekulariziranog* znanja koje zapadna civilizacija širi Svijetom (“ideje koje su poludjele”).

***

U srednjem vijeku čovjek se bojao onoga što ne zna; savremeni čovjek,

u epohi “eksplozije znanja”, uza sve dobrobiti koje su donijeli naučni izumi, često se boji onoga što zna – zato što on ne priznaje suverenitet Boga, ne stiče znanje u ime Njega kao Najvišeg Dobra i što odbacuje spoznaje iz Objave:

Kada su im poslanici njihovi jasne dokaze donosili, oni su se znanjem koje su imali dičili, i snašlo ih je ono čemu su se stalno rugali (40, 83).

***

“Obrazovanje je najmoćnije oružje kojim možete promijeniti svijet,” govorio je Nelson Mandela, a Francis Bacon je u svojim *Meditationes sacrae* (1597.), frustriran skolastičkom tradicijom, zatražio razbijanje “idola ljudskog uma” kako bi se proizvelo znanje za “korist i dobrobit čovjeka” i kako bi se ono ujedinilo sa djelovanjem. *Ipsa Scientia potestas est – Samo znanje je moć*, piše ovaj autor empirijskih principa u nauci prije više od četiri stotine godina, principa koje su Evropljani upoznali na univerzitetima muslimanskog Endelusa.

***

Nova islamska civilizacija koja se rađa u Turskoj obnavlja tradiciju vakufa, institucije zahvaljujući kojoj se ta civilizacija širila tokom čitavog trajanja Osmanli Devleta. U turskom društvu vakufi su nastali već u 10.st., kada su Oguzi osnovali prvu muslimansku državu Karahanida i počeli masovnije ulaziti u islam.

Vakufi i derviški redovi odražavaju turski *žar* za Vjerom, *žar* koji je naslijeđen od ashaba, r.a., generacije iza koje stoji najveći podvig u historiji: sto godina poslije preseljenja na Ahiret Muhammeda, a.s., ti su njegovi *pomagači* islamsku civilizaciju prenijeli s kraja na kraj tadašnje naseljene Planete.

Duh i učenje *jasivilika*, naslijeđeni od Ahmeta Jesevija (Kazahstan, 1093.-1166.), i danas su živi i intenzivirani u turskom narodu, u njegovom mnoštvu vakufa i tekija- mjesta merhameta prema svim ljudskim bićima, svojevrsnih filozofskih katedri, sohbeta, bolnica, savjetovališta...

Uz to, pošto je Ahmet Jesevi bio potomak hazreti Alije i u svome učerju propagirao ljubav prema njemu i Ehl-i bejtu, njegov jasivilik na najbolji način zacjeljuje najtežu i najdugotrajniju ranu Ummeta – omrazu između sunnijskih i šiijjskih muslimana.

***

Na političkom planu, savremena Turska se vratila *ummetizaciji* svoje unutarnje i vanjske politike; zlo Države/Nacije, koja se na Zapadu, u Kini i u većem dijelu Dalekog istoka apsolutizirala potpuno destruirajući suverenitet Boga, ovdje je prevladano upravo osjećajem – suštinski islamskim osjećajem – odgovornosti prema Ummetu i čovječanstvu u cjelini.

Zapravo, Turska se vraća dvama povijesnim temeljima svoje politike: millet-sistemu sultana Fatiha kada je riječ o odnosu sa pripadnicima drugih, ne-muslimanskih i ne-turskih nacionalnosti, i pluralnosti mezheba kada je riječ o unutarmuslimanskom dijalogu i zajedničkom životu.

Četiri mezheba ehl-i Sunneta ve'l-džema'ata čuvari su cjeline Sunneta poslanika Muhammeda, s.a.v.s. – kao posebnog dara i prednosti islamske civilizacije u tome smislu što je to jedini *živi* sačuvani sunnet svih poslanika i vjerovjesnika (ni kršćanska, posebno ne postkršćanska Morinova i Lewisova evropska civilizacija sa grčko-judejsko-kršćanskom tradicijom ne posjeduje sunnete Isaa, Musaa ili bilo kojeg drugog poslanika, niti je to slučaj sa bilo kojom današnjom drugom civilizacijom!); Sunnet poslanika Muhammeda, s.a.v.s., živi je *model identifikacije* zahvaljujući kojem je moguća obnova islamske civilizacije u svakom vremenu i s pomoću kojeg se izbjegava sukob generacija i kriza u muslimanskim društvima.

Kao što je poznato, sultan-Fatih je svoj millet sistem derivirao iz *Sabifetu'l-Medine* poslanika Muhammeda, a.s., toga prvog ustava u historiji čovječanstva (M. Hamidullah), koji je sljedbenike svih religija i svjetonazora ujedinio u *jedan* ummet, tj. u ljudski rod kao politički entitet. Ismail Radži al-Faruqi (1921.-1986.) u tome dokumentu vidi

rađanje najmiroljubivijeg *globalnog* poretka; upravo kur'anska ademovska otvorena civilizacija i njezina konkretizacija u ovom dokumentu čine da se u muslimanskim narodima nikada nisu javljale ideje o uništenju drugih religija, naroda, kultura ili civilizacija, kao što smo već naprijed istakli, nego da se čovječanstvo – na temeljima Najvišeg i zajedničkog Dobra – integrira radi zajedničkog dobra (v. njegovu studiju *Trialogue of The Abrahamic Faiths*, 1982.).

***

Fernard Braudel (1902.-1985.) u svojoj znamenitoj studiji *Civilizacije kroz povijest* (u prvom poglavlju "Izvan-evropskih civilizacija" s naslovom "Islam i muslimanski svijet", Zagreb, 1980.), poistovjećujući civilizacije sa *prostorima* na Planeti, zapisao je:

"Tako se izgrađuje Islam, sve do svoje vjerske srži, posuđujući iz podmladenih starih istočnjačkih i sredozemnih civilizacija, zahvaćenih zajedničkim svjetovnim i duhovnim zadatkom i mrežom zajedničkog jezika; u tome je Arabija bila samo jedna epizoda; muslimanska civilizacija, gledajući s jednog stanovišta, počinje tek masovnim obraćenjem nearapskih naroda na islam, kao i uvođenjem škola na cijelom području Umme..."(93);

"U XII. stoljeću Islam je očigledno izgubio svoj vodeći položaj. Ali opasno zaostajanje za njega je počelo tek u XVIII. stoljeću, tj. po sporom mjerilu civilizacija, tek nedavno... Usljed tog očitog neuspjeha, Islam nije odumro kao civilizacija; samo kasni dva stoljeća za Evropom, ali koja dva stoljeća! (90)"

"Tokom četiriju ili pet stoljeća Islam je bio najsajjnija civilizacija starog svijeta...; on tada vodi – sve do otkrića Amerike – ukupnu povijest ove planete koja čini stari svijet (Evropa, Azija, Afrika)" (85);

"To izrazito opadanje, bez obzira je li do njega došlo ranije ili kasnije, Islamu je u XIX. stoljeću donijelo niz poniženja, jada i stradanja, a zatim je potpuno potpao pod vlast stranaca. Činjenicu su dobro poznate. Samo je Turska izbjegla zajedničkoj sudbini,

i otuda njezina gruba i uspješna reakcija na čelu sa Mustafom Kemal-pašom uoči najveće nesreće. Bila je to primjerna reakcija ponuđena kao uzor nacionalnim pobjedama koje će uslijediti. Danas je oslobođenje Islama potpuno ili skoro potpuno!"

***

Na tome putu, putu "oslobođenja Islama", danas stoje dvije, odn. tri naoko suprotstavljene, a suštinski ujedinjene sile: cionizam ujedinjen sa kršćanskim cionizmom i tzv. selefizam, odn. vehabizam, sila koja se ne prožima ni sa čim, ni sa kakvom drugom civilizacijom.

Te sile, koje imaju ogromnu političku, vojnu, medijsku i finansijsku logistiku iza sebe, imaju i jedan te isti cilj: pojačati one Saidove zidove između Zapada i Istoka, a od Islama sačiniti najveću prijetnju čovječanstvu.

Naravno, porijeklo, retorika, metode i perspektive ovih sila nisu iste, ali spomenuti cilj – jeste.

***

Udružen sa zapadnim silama u 18. st., vehabizam / selefizam (kako oni shvataju pojam *selef-i salih!*) radio je na rušenju Osmanli Devleta, i u tome uspio, što je za posljedicu imalo nastanak brojnih arapskih Država/Nacija koje su postale – i do danas ostale – sateliti Zapada. Sa uništenjem Osmanli Devleta, krenula je serija političkih kataklizmi na azijskom kontinentu koji je, posebno njegov Bliski istok, nakon dugotrajne epohe mira i blagostanja, sve do danas ostao nejneutralgičniji prostor na Planeti.

Vehabijjska / selefistička interpretacija islama u kršćanstvu, judaizmu i šiizmu vide najveće neprijatelje Islama.

***

Manje je poznato da je kršćanski cionizam, udružen sa jevrejskim političkim cionističkim pokretom, omogućio stvaranje Izraela kao "jevrejske države koja ne prihvata druge narode za svoje građane" (G. Halsell u: *Prophecy and politics*, 2002.).

Uništenje Palestine i proširenje Izraela do proročanskih granica: od

Nila do Eufrata, rušenje Džamije al-Aksa i izgradnja jevrejskog hrama na njenim temeljima moguće je samo uz sataniziranje islama – zapravo: islama sa njegovom *političkom* dimenzijom! – kao navodnog neprijatelja Zapada i čovječanstva u cjelini. Današnja islamofobija na Zapadu uskvasala je svakodnevnom medijskom propagandom protiv islamske civilizacije od strane supermoćnih američkih televan- gelista, odn. cionista i kršćanskih ciona.

Kao “enklava Zapada”, Izrael od 1948. godine blokira “oslobođenje Islama” i sabotira svaki pokušaj muslimanske integracije, kao i dijalog između Zapada i Istoka. “Ako u vremenu koje dolazi zahtjevi muslimana i drugih za pravdom, poštovanjem i priznanjem budu odbačeni s arogancijom, Svijet će skoro sigurno, i to vrlo brzo, skončati u plamenu!” (Th. H. Eriksen).

***

U više svojih knjiga Alija Izetbegović je zapisao: “Historija je zbir nemogućnosti!” i: “Bog vodi Historiju!”

***

I Izrael, i spomenute sile, udružile su Vjeru i Državu, ali kakvu vjeru i kakvu državu?! Prije će biti da su ovdje *proročanstva* iz svetih biblijskih i rabinskih tekstova udružena sa politikom; Amerika pod vladom Republikanske stranke – koja izravno i tokom moderne povijesti sve do danas – provodi politiku ovih sila, kao i teokratski Izrael, imaju malo veze sa vrijednostima izvornog judaizma (duhovnog Siona) i kršćanstva.

***

Na kraju, u jednom imaginarnom dijalogu, pozovimo za okrugli sto najzainteresiranije učesnike ove debate: Edwarda Saida i Ismaila Radžija al-Faruqija iz Palestine (i sa Zapada), Redžepa Šenturka iz Turske, Mustafa Busuladžića i Aliju Izetbegovića iz Bosne i Alija Šeriatija iz Irana.

Imamo jedno ključno pitanje za sve njih: Da li je, u našoj epohi, moguće *pomirenje* Zapada i Istoka, obnova i međuprožimanje naših civilizacija, ili

će zaista ljudski rod zadesiti armagedonska nuklearna kataklizma, “okončanje historijskog vremena”, na čemu rade jevrejski i kršćanski cionisti sa svojim poznatim i tajnim saveznicima?

Mustafa Busuladžić (1914.-1945.), bošnjački pisac porijeklom sa Sicilije, to pomirenje vidio je u zajedničkom muslimansko-kršćanskom posjedovanju Sredozemnog mora kao svjetske žile kucavice. On je ubijen prije nego što je nastao Izrael, u klimaksu rata između dva opasna “čeda kršćanske i jevrejske religije”, kako je nazivao nacizam i komunizam, sanjajući rješenje “socijalnog pitanja” na osnovama “islamskog socijalizma” i tvrdeći: “Onaj ko riješi socijalno pitanje vladat će Svijetom!”

Svoju zemlju Bosnu vidio je kao mediteransku zemlju sa živim tradicijama triju monoteističkih vjera.

Na kraju XX.st., jednog od najkrvavijih u povijesti čovječanstva, Mustafin student iz mladomuslimanskog pokreta, Alija Izetbegović, vizualizirao je “ideju Bosne” kao državne zajednice sa muslimanskom relativnom većinom u srcu Evrope i sa istim živim vjerskim tradicijama.

Izetbegović je, u konačnici, nastavljač sultan-Fatihovog millet sistema – političkog maksimuma južnoslavenskih, balkanskih ili rumelijskih naroda. Pred kraj njegova života, njegova zemlja Bosna, sa nedovršenim Dejtonskim mirovnim sporazumom – koga su izdiktirali američki Demokrati! – najednom je počela da se u međunarodnim diplomatskim krugovima komparira sa Izraelom, tj. sa zloglukom budućnošću obje ove države, i to na uprošćen način: s potpuno povijesno falsifikovanom argumentacijom i luđačkom konkluzijom: Ako je moguć opstanak Bosne kao muslimanske države okružene morem kršćanstva u Evropi, onda je moguć i opstanak Izraela kao jevrejske države okružene arapskim muslimanima (valjda i kršćanima). I obrnuto!

Obnova islamske civilizacije, sa Istanbulom kao njezinim povijesnim središtem, ne samo da je moguća, nego i nužna kako bi se čovječanstvo spasilo novih kataklizmi, reći će Redžep Šenturk.

U svojoj diskusiji Ali Šeriatija će govoriti o sasvim realnim mogućnostima *prevladavanja* sunnijsko-šiijskoga konflikta koji je započeo historijskim, a ne – u bitnome – akaidskim, doktrinarnim razlozima. (Šeriatija je, naime, tvrdio da izbor hazreti Ebu Bekra nije bila nikakva pogreška, kao što ne bi bila pogreška ni da su muhadžiri i ensarije izabrali hazreti Aliju kao prvog halifu.) Niko kao osnovni mezheb Osmanli Devleta, sa Imam-i Azamovom teorijom *ehl-i Kible* prema kojoj su muslimani svi koji se u namazu okreću prema Kibli u Mekki i sa svojim jasilikom nije moćan da ne samo zaustavi najveći međumuslimanski sektaški sukob, nego i da ga prevlada – kao što je to, na koncu, učinio Ali Šeriatija – ideolog islamske revolucije u Iranu i vizionar islamske republike.

Političko ujedinjenje sunnija i šiija, kada do njega dođe, u budućnosti bi zaštitilo islamsku civilizaciju na svim stranama modernog Svijeta i dalo snažan zamah njezinoj obnovi.

Kuds-i Šerifiliti Jerusalem, u kome je poslanik Muhammed, s.a.v.s., tokom svoga Israa, klanjao kao imam *svim* vjerovjesnicima, i njegova *Sahifetu'l-Medina*, može ostati sačuvan od cionističko-evangelističke kataklizme samo ako bude pod vlašću Muhammedovih, s.a.v.s., sljedbenika – zato što Islam priznaje sve monoteističke vjere i civilizacije, reći će al-Faruqi pozivajući se na sultana Abdul-Hamida II. i Muhammeda Asada. Obojica su, naime, nasljednici velikog halife, hazreti Omera, koji je iz ondašnje relativističke civilizacije džahilijeta dramatično prešao u Islam i koji je, kao vladar vjernika, pobjedonosno ušao u ovaj sveti grad gdje su mu kršćani predali ključeve i gdje je odbio klanjati u kršćanskoj crkvi. “Muslimanski Ummet tada, dok je bio živ, pa sve do danas nije shvatio ovog halifu-mudžtehida, jednog od najvećih i najpravednijih vladara u ljudskoj historiji,” reći će M. Asad i završiti ovu diskusiju svojim prijevodom / komentarom sljedećeg ajeta:

Vi ste najbolja zajednica koja se pojavila na Zemlji – za dobro svih ljudi, (i to zato što): činite i naređujete dobro, a klonite se zla i borite se protiv njega, i, uz to, vi u Allaha vjerujete! (3, 110).

الموجز

تجديد الحضارة الإسلامية في حقبتنا

جمال الدين لاتيتش

يناقش الكاتب في مقدمة المقال إمكانية تجديد الحضارة الإسلامية في الحقبة المعاصرة، وطبيعة تلك الحضارة، ويقارنها بباقي الحضارات «الميتة». كما يناقش العلاقة بين الإسلام والأمة والسلطة الحاكمة باعتبار تلك العلاقة المسألة المحورية حول إخفاق بعض أجزاء الأمة في المحافظة على خمس ممالك عالمية، والمحافظة مؤخرا على ما يسمى بالربيع العربي وعلى دولهم، وما سبب انتهاء الأمر بالحركات السياسية المستلهمة من الإسلام في سفك الدماء فيما بينها. ويتم التركيز بشكل خاص على تفسير ما يسمى بنظرية لويس، ورد إدوارد سعيد وغيره من المثقفين على تلك العقيدة الخطيرة، التي تهدف نظريا وعمليا إلى منع تجديد الحضارة الإسلامية في العصر الحديث.

الكلمات الرئيسية: المدنية / الحضارة، الثقافة، الدولة، الكنيسة، التوحيد، الصهيونية الروحية والمسيحية والسياسية، السلفية، صراع الحضارات، الحضارات الشقيقة.

1

من كتاب «الإسلام أفضل» للأستاذ الدكتور جمال الدين لاتيتش

Summary

REVIVAL OF ISLAMIC CIVILISATION
IN OUR EPOCH

Džemaludin Latić

In the introduction to the article the author relates about the prospects of Islamic civilisation in our contemporary epoch. He discusses the nature of that civilisation and compares it to other, "mortal" civilisations. He further deals with relation between Islam / Ummah and the governments as heated issue; he discusses the failure of certain parts of Ummah to preserve the five global empires and in most recent times, after the so called Arab spring, the failure to preserve even statehood. The author also discusses the reasons why political movements inspired by Islam most commonly end up in mutual bloodshed. He specially focuses upon so called Lewis's doctrine and Edward Said's answer to this dangerous doctrine which in theory, as well as in practise strives to prevent the revival of Islamic civilisation in the recent times.

Key words: medeniyet /civilisation, culture, state, church, tawheed, political, Christian and spiritual Zionism, salaphism, clash of civilisations, sister civilisations